

PRIDEVNIKI, KI SE STOPNJUJEJO Z OBRAZILI

Dopis, ki smo ga naslovili *Ali se pridevniki smejo stopnjevati kakorkoli?*, nam je pred časom doposlalo uredništvo Dela. Po pogovoru z njegovim avtorjem le uvidevam, da ga je treba objaviti: zato da bo zgled sicer dobronamerne, a zaradi strokovne neurenosti škodljive zaskrbljenosti za slovenski knjižni jezik. Taki dopisi namreč v naših glasilih povprečnemu slovenskemu bralcu dovolj pogosto ustvarjajo škodljivo »jezikoslovno« zavest, poleg tega pa spravljajo na slab glas slovensko jezikoslovje sploh. Obenem nam jezikoslovcem taki dopisi dajejo misliti, ali morda vendarle nismo tudi sami krivi, da ob tem in onem jezikovnem pojavu naš človek reagira tako zelo nejezikoslovno.

Sam moram najprej priznati, da v slovničnih priročnikih (Janežič/Sket VIII, Breznik IV, Bajec-Rupel-Kolarič, pa tudi Metelko ali Levstik) nisem našel pravila, ki bi učilo, da stopnjevanja z obrazilom ne poznajo pridevniki, ki pomenijo »lastnost, bolezen, duševno stanje in razpoloženje«, kakor piše naš dopisnik. Vidim pa, da je on sam pogledal v Slovensko slovnico 1956 (str. 124—125) in tam pravilno ugotovil, da za stopnjevanje s priponskim obrazilom ni povedano, kateri pridevniki ga imajo, temveč le, kateri ga nimajo. Približno isto bi bil našel v Slovenskem knjižnem jeziku 1, vendar z naslednjo pripombo: »Stopnjevanje z obrazili je dovolj zapleteno, zato se dobro drži le pri pogosto rabljenih besedah. Še pri takih nam kdaj pride, da rečemo npr. namesto *mehkejši bolj mehak* ali *ne tako trd*« (str. 194). Obe slovnici torej v bistvu izhajata iz tradicionalnega mnenja, da se s priponskimi obrazili dajo stopnjevati vsi pridevniki razen posebej izvzetih.

Bolj prav pa bi bilo, ko bi se reklo, da se s priponskimi obrazili načeloma stopnjeujejo le kakovostni pridevniki, vrstni izjemoma, svojilni pa seveda sploh ne. Tako je v bistvu tudi že zapisano (vendar za obojno stopnjevanje, tj. za stopnjevanje z obrazili in s prislovom *bolj*) v Bunčevi vadnici za 7. razred (1967, str. 64): »Stopnjujemo predvsem kakovostne pridevnike, redko tudi vrstne, svojilnih pa navadno ne.«

Pravkar povedano ponuja vsaj naslednja tri vprašanja: Kateri kakovostni pridevniki se ne stopnjujejo z obrazili? Kdaj stopnjujemo vrstne pridevnike (in s čim — z obrazili ali z *bolj*)? Kdaj svojilnih pridevnikov res ni mogoče stopnjevati?

Če hočemo odgovoriti na ta vprašanja, si moramo najprej natančneje določiti pojma, kot sta *kakovostni* in *vrstni* pridevnik. — Naš dijak (in učitelj) zve za to razliko že v 4. razredu osnovne šole: »Kakovostni pridevnik odgovarja na vprašanje *kakšen* ali *kateri*. Vrstni pridevnik odgovarja na vprašanje *kateri*« (M. Jalen, Spozn. slov. j., str. 105). Torej na vprašanje *kateri* dobimo tako kakovostni kot vrstni pridevnik! Ss 1956 (str. 117) ugotavlja kakovostne pridevnike samo z vprašalnim zaimkom *kakšen*, vrstne pa s *kateri* ali *kateri vrste*. V Ssj je med vprašalne zaimke za določitev kakovostnih pridevnikov zašel *kateri* glede na primere, ko se kakovostni pridevniki rabijo v določni obliki in se po njih res vprašujemo s *kateri* (npr. *Kateri je lepši, sivi ali zeleni?*).

Vprašalni zaimki za določitev vrste pridevnikov bi torej bili: *kakšen* za kakovostne, *kateri* za vrstne (pa tudi za določno obliko kakovostnih), *čigav* za svojilne pridevnike. (V površnem govorjenju zato tudi uporabljamo zaimke *kakšen* namesto *kateri*, ko gre za določno obliko pridevnika; npr. *Kakšen kruh pa želite, črnega ali belega*, namesto *Kateri kruh želite, črnega ali belega?*.)

Ker ugotovitev vrst pridevnikov (vsaj kolikor gre za kakovostne in vrstne) z vprašalnimi zaimki ni čisto preprosta, poskušajmo obojne pridevnike določiti še vsebinsko: Kakovostni so najprej tisti, ki podajajo subjektivno oceno lastnosti kakega predmeta, človeka itd. Da bomo bolje razumeli: nekomu je kakšna stvar *lepa*, drugemu *grda*; drevo *veliko* ali pa *majhno*, človek *dober* ali *slab*, *prijazen* ali *osoren* itd. Kakovostni so dalje tudi tisti pridevniki, ki podajajo objektivno lastnost predmeta; taki so npr. *bos*, *nem* ali *gluh*. Potem gredo mednje še taki, ki podajajo stopnjo lastnosti;

taki so npr. *grenkljat, majcen, suhljav* ipd. — Vrstni pa so tisti pridevniki, ki izražajo samo razmerje do kakega predmeta; taki so npr. *slovenski* = v zvezi s Slovenci ali Slovenijo, *gosposki* = v zvezi z gospodo, tak kot pri gospodi, *mestni* = v zvezi z mestom (zato jih ponekod po svetu imenujejo relacijske, po naše odnosne), *lesen* = iz lesa, *lipov* = v zvezi z lipo, *jelenji* — ki se nanaša na jelene, itd.

Stopnjevanje z obrazili je najbolj pogosto pri kakovostnih pridevnikih prve skupine (pri subjektivno vrednovalnih), pri vseh drugih kakovostnih in drugih pridevnikih pa je mogoče le stopnjevanje z *bolj*, in še to le v primeru, če so rabljeni nekako preneseno, tj. v smislu kakovosti: *slovenski* — *bolj slovenski*, *lesen* — *bolj lesen*, *gol* — *bolj gol*, *tuj* — *bolj tuj*, vse v pomenu značilen za Slovence, okoren, malo oblečen, tak, ki ni naš'.

Če si natančneje pogledamo pridevnike, ki se stopnjujejo z obrazili, vidimo, da so sami taki, ki gredo v par s pridevnikom nasprotnega pomena (antonimi): *lep* — *grd*, *drag* — *poceni*, *krepek* — *šibek*, *lahek* — *težek*, *mehek* — *trd*, *tenek* — *debel*, *sladek* — *grenek*, *kratek* — *dolg*, *nizek* — *visok*, *bogat* — *reven*, *ozek* — *širok*, *globok* — *plitev*, *hud* — *dober*, *mlad* — *star*, *dober* — *slab*, *temen* — *svetel*, *velik* — *majhen*, *prijazen* — *osoren* (*neprijazen*); pri nekaterih pridevnikih je tak par napravljen kar s predpono *ne-*: *ljubezniv* — *neljubezniv*, *umen* — *neumen* itd.

Sicer tudi kakovostni pridevniki, ki poimenujejo objektivno merljivo lastnost, pa se torej ne stopnjujejo z obrazili. Tako navadno ni dvoma o tem, kaj nam je *suho*, *mokro*, *tuje*, kdo je *sit*, *lačen* ipd. Tudi pridevnikov z izrazitimi priponami ne stopnjujemo z obrazili, ker že njihove pripone same podajajo mero lastnosti: *grenkljat* = malo grenak, ki vleče na grenko; *domišljav* = tak, ki si veliko domišlja; *žuljav* = tak, ki ima več žuljev; *bebast* = tak kot bebec; *čadast* = tak poln čada; *čebulast* = podoben čebuli; *glstav* = tak, ki ima več glist (veliko glist); *brkat* = tak, ki ima velike brke. Pač pa se stopnjujejo podobni pridevniki na *-ovit*: *plodovit* — *plodovitejši*.

Od vrstnih pridevnikov se stopnjujejo z obrazili le tisti, ki poimenujejo relativno subjektivno oceno; taki so npr. *spodnji*, *srednji*, *zgornji* ipd. Iz istega razloga težijo k stopnjevanju tudi pridevniki, ki so po izvoru deležniki: tako se zelo pogosto najde oblika *zapletenejši* v pomenu *bolj kompliciran* (preneseni pomen). Take primere sicer slovenske slovnice brezuspešno preganjajo od Metelka sem. Kadar jih jaz najdem v besedilu za Jezik in slovstvo, jih kar pustim nepopravljene. Tudi izrazi za barve se sem pa tja stopnjujejo: tako je mogoče najti obliko *belejši*, *sivejši* (oboje verjetno v pomenu *svetlejši*, *temnejši*).

Svojlne pridevnike stopnjujemo z *bolj*, ko označujejo kakovost: *bolj očetov*, *bolj moj* pomeni 'očetu (meni) ljubši, dražji'.

Kot iz vsega vidite, se jaz ne upiram stopnjevanju pridevnikov z obrazili, kadar je tako stopnjevanje res mogoče najti med normalnimi uporabniki jezika. S tem je tudi že jasno, da glede primernikov in presežnikov, ki so vam zbudili nejevoljo, ne bova enakih misli. Napačen je samo vrstni pridevnik *svinčenejši*, namesto katerega bi priporočal *bolj svinčen*; celo *razvitejši* me ne moti ne vem kako.

Mislím, da nam tudi v slovnici ni treba gojiti nepotrebnih kreposti. Če se bomo držali tega načela, nam bo jezik veliko svobodnejši in naravnjejši.

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta Ljubljana

V OCENO SMO PREJELI

Jože Toporišič, Zakaj ne po slovensko — Slovenci by Direct Method. Slovenska izseljenska matica. Ljubljana 1969. 272 str. + 6 plošč.

Miloš Mikeln, Satire. Odlomki iz administrativne balade, Inventure in $2 \times 2 = 5$. Založba Obzorja Maribor. 1969. 91 str.

Ivan Bratko, Dekletov dnevnik. Založba Obzorja Maribor. 1969. 168 str.